

ERMƏNİSTANIN AZƏRBAYCANA QARŞI ƏRAZİ İDDİASI — XOCALI SOYQIRIMI

Həvva MƏMMƏDOVA,

*Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin üzvü,
tarix elmləri namizədi*

Xalqımızın qəhrəman, igid övladları torpaqlarımızın müdafiəsi uğrunda vuruşaraq şəhid oldular. Ancaq bütün bu tarixin içində Xocalı faciəsinin xüsusi yeri var. O da ondan ibarətdir ki, bir tərəfdən bu, hər bir Xocalı sakininin öz torpağına, millətinə, vətəninə sədaqətinin nümunəsidir. İkinci tərəfdən də Ermənistanın millətçi, vəhşi qüvvələri tərəfindən Azərbaycana qarşı edilən soyqırımıdır-vəhşiliyin görünməmiş bir təzahürüdür.

Heydər ƏLİYEV

XX əsrin əvvəllərindən bu günümüzdək ermənilər Azərbaycanın türk-müsəlman xalqına qarşı şovinist-millətçi siyasət yürütmüşlər. İki əsrdə ermənilər Azərbaycan türklərinə qarşı bəşər tarixində görünməmiş vəhşiliklər, soyqırımları, deportasiyalar həyata keçirmişlər. Azərbaycanlı əhali ermənilər tərəfindən bir əsrdə iki dəfə soyqırımı məruz qalmışdır. XX əsrin əvvəllərində Zaqafqaziyada üç müstəqil respublika Azərbaycan, Ermənistan və Gürcüstan yaradıldıqdan sonra Ermənistan öz sərhədlərini genişləndirməyə, qonşulara qarşı ərazi iddialarına başladı. Əslində rus imperiyasının köməkliyi ilə yaratdıqları indiki Ermənistan Respublikasının ərazisi də onların ata-baba yurdu olmamışdır. 1918-ci ildə Azərbaycan torpaqlarında, yəni keçmiş İrəvan xanlığı (sonradan İrəvan quberniyası) ərazisində bəyan edilmiş Ermənistan Respublikasının 9 min kv.km olan ərazisi, sonradan qonşulardan, əsasən də Azərbaycandan müxtəlif yollarla qopardılan torpaqların hesabına böyüyərək 29 min kv. km-ə çatmışdır. Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları tarixinə nəzər salarkən görürük ki, ermənilər hələ bir neçə əsr bundan əvvəl irəli sürdükləri "Böyük Ermənistan" ideyası naminə qonşu xalqlara daim təcavüz etmiş, hüquqlarını tapdalamış, hətta onları məhv etməklə öz "daşnaq" ideyalarını hissə - hissə həyata keçirməyə müvəffəq olmuşlar. Sovet İttifaqında başlanan bədnam yenidənqurma və aşkarlıq siyasəti ermənilərə məhz bu fürsəti verdi. Ermənistandakı və mərkəzdəki ideya ilhamçıların tövsiyələri, şovinist "Daşnaqsütyun", "Krunk" və "Qarabağ" təşkilatlarının proqram bəyanatları əsasında hərəkatə gəlmiş erməni terror maşını işğalçılıq siyasətinin əsas hədəfi kimi Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunu seçdi. Sovet İttifaqı və o zamankı respublika rəhbərliyinin cinayətkar məsuliyyətsizliyi nəticəsində Dağlıq Qarabağdakı separatçı qüvvələr bölgədə yaşayan azərbaycanlılara qarşı soyqırımı və deportasiya siyasətlərini həyata keçirməyə başladılar. Müxtəlif vasitələrlə cürbəcür don geyindirməyə çalışdıqları bu ərazi iddiaları 1988-ci ildən başlayaraq daha aşkar və intensiv şəkildə davam etməyə başladı.

1988-ci il fevralın 13-də saat 10-da ermənilər Xankəndidə Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsi tələbilə ilk mitinqlərini keçirdilər. Hələ 1987-ci ildən Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin sosial-iqtisadi problemlərini bəhanə edən millətçi ünsürlər çirkin niyyətli planlarını həyata keçirməyə başlamışdılar. Tarix göstərir ki, erməni tayfaları Ermənistanda sovetlər dövründə Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsi üçün DQMV-də gizli işlər aparan erməni siyasətbazları və ermənipərəstlər "türksüz Ermənistan" ideyası ilə etnik təmizləmə aparmış, minlərlə azərbaycanlı ailəsi öz ata-baba yurdları Qərbi Azərbaycandan (indiki Ermənistan ərazisindən) deportasiya edilmişlər (8).

Bu vəhşilikləri edən ermənilərin əsas məqsədi Azərbaycanın yerli əhalisini - azərbaycanlıları sıxışdıraraq ərazisini mənimsəmək, burada erməni dövləti yaratmaq olmuşdur.

Ermənilərin XIX əsrdə Cənubi Qafqaza kütləvi köçürülməsi ilə onların Azərbaycan xalqına qarşı ərazi iddiaları və etnik təmizləmə prosesi həmin əsr boyu davam etmişdir.

Tarixi proseslərin ardıcıl izlənməsi Qarabağ ərazisində ermənilərin yerləşdirilməsinin Rusiyanın strategiyası ilə bağlı olduğunu göstərir. Belə ki, Güllüstan (1813-cü il) və Türkmənçay (1828-ci il) müqavilələrindən sonra Rusiya İran və Türkiyədən Azərbaycan ərazisinə 200 mindən artıq erməni köçürdü. Bununla da Qafqazda xeyli miqdarda erməni kütləsi topladı və qədim türk torpağı İrəvanı mərkəz etməklə ilk erməni dövləti yaratdı. XIX əsrin erməni tədqiqatçıları belə hesab edirlər ki, ermənilər qaraçılardan, daha dəqiq desək "qəddar ürəkli" - ayk (hayk) adlandırılan köçəri tayfalardan əmələ gəliblər. Bəzi Avropa tarixçilərinin dediyinə görə, onların ilk vətəni balkanlar olub. XX əsrin əvvəllərindən etibarən aparılan "antiazərbaycan" siyasəti nəticəsində 1923-cü ildə ikinci erməni inzibati mərkəzi - DQMV yaradıldı (4, s. 20).

Dağlıq Qarabağ ərazisinə köçürülən erməniləri yerləşdirmək, Qarabağın demoqrafiyasını ermənilərin xeyrinə dəyişmək üçün azərbaycanlılar müxtəlif üsullarla ərazidən çıxarıldı. Ermənilər süni ədavət yaratmaqla, Azərbaycana qarşı öz ərazi iddialarını ardıcıl və planlı şəkildə davam etdirməklə, etnik təmizləmə siyasətindən sonralar da əl çəkmədilər. Yerli əhalini qorxudaraq yurd-yuvasından didərgin salmaq, torpaqlarını mənimsəmək üçün hər hansı hadisə üstündə azərbaycanlılar kütləvi şəkildə cinayət məsuliyyətinə cəlb edildi, əsassız olaraq cəzalandırıldı (7, s. 23). Ermənilərin yeritdiyi siyasətin mahiyyəti Veliçkonun qeydlərində aşkar görünür:

"Haqqında danışılan siyasətbazlar (ermənilər) bölgənin müsəlman əhalisini xəbərdar edirlər və müsəlmanların şərəfinə toxunurlar ki, onların torpaqlarından gələcəkdə istifadə etsinlər" (12).

Azərbaycanlıların öz tarixi-etnik torpaqlarından sıxışdırılması siyasəti sonrakı dövrdə daha geniş vüsət aldı. Sovetlər dövründə də ermənilər Azərbaycana qarşı öz ərazi iddialarını vaxtaşırı olaraq XX əsrin 80-ci illərinin sonlarına qədər davam etdirdilər (5).

SSRİ-nin dağılması ərəfəsində dünyanın müxtəlif ölkələrində kök salmış erməni təşkilatları və erməni mafiyası ilə müxtəlif yollarla əlaqə saxlayan DQMV-də yaşayan ermənilər guya Azərbaycan hökumətinin onlara qarşı milli ayrı-seçkilik siyasəti yeritməsini, buna görə də onların sosial vəziyyətlərinin ağır olmasını bəhanə gətirərək separatizmə başladılar (11).

Ermənistanın Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinə iddiası nəticəsində 1987-ci ildən etibarən Ermənistan SSR-də etnik təmizləmə siyasətinə başlandı. Bu zaman 240 min nəfərdən artıq azərbaycanlı zorla öz ata-baba yurdlarından çıxarılaraq Azərbaycana qovuldu (8, s. 22). Öz mənfur niyyətlərini həyata keçirmək üçün erməni ideoloqları 1988-ci ildə "Böyük Ermənistan" uydurmasını ortaya ataraq Azərbaycana qarşı ərazi iddiasını canlandırdılar.

SSRİ-də "yenidənqurma»nın başlanması ilə paralel olaraq milli ədavət qızışdırıldı. 1988-ci ilin fevralından etibarən Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti ərazisində vəziyyət kəskin şəkildə gərginləşdi. 1988-ci il iyunun 16-da Ermənistan SSR Ali Sovetinin sessiyası belə bir qərar qəbul etdi: "DQMV Xalq Deputatları Sovetinin növbədənənar sessiyasının 20 fevral 1988-ci il tarixli qərarını hərtərəfli öyrənib, Dağlıq Qarabağda və onun ətrafında yaranmış mürəkkəb vəziyyəti, Dağlıq Qarabağın və Ermənistanın erməni əhalisinin arzusunu nəzərə alıb və "millətin öz müqəddəratını təyin etmək hüququ haqqında" SSRİ Konstitusiyasının 70-ci maddəsini rəhbər tutaraq DQMV-nin Azərbaycan SSR tərkibindən Ermənistan SSR tərkibinə keçməsinə razılıq veririk".

İyunun 17-də isə Azərbaycan SSR Ali Soveti bu qərarı qanunsuz, konstitusiyaya zidd, başqa respublikanın daxili işlərinə qarışmaq kimi qiymətləndirib rədd etdi və bununla da öz işini bitmiş hesab etdi. 1988-ci il iyunun 18-də SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin "Dağlıq Qarabağ" məsələsinə həsr olunmuş xüsusi iclası keçirirdi. İclasın gedişində Qorbaçovun ermənipərəst mövqeyi açıq-aydın bilinirdi. Uzun müzakirələrdən sonra SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti Ermənistan SSR Ali Sovetinin sessiyasının DQMV-nin Ermənistana birləşdirilməsi haqqında 15 iyun 1988-ci il tarixli xahişini və Azərbaycan SSR Ali Sovetinin 17 iyun 1988-ci il sessiyasında bunun yolverilməz olduğunu elan edən qərarlarını müzakirə edərək DQMV-nin Ermənistana birləşdirilməsini qeyri-mümkün hesab edir bu qərarı qəbul edərkən SSRİ Ali Soveti SSRİ Konstitusiyasına uyğun olaraq belə hesab edir, respublikaların sərhədləri onların öz razılıqları olmadan dəyişdirilə bilməz. "Güman etmək olardı ki, bu qərardan sonra hər şey yoluna düşəcək, təəssüf ki, əksinə oldu. S.Kaputikyan Ermənistan televiziyası ilə çıxış edərək xalqı inandırmaya çalışırdı ki, o, Zori Balayanla birlikdə M.Qorbaçovla görüşüb söhbət etmiş, Qarabağın taleyini həll etmişik demişdir. Azərbaycan rəhbərliyi isə susur, xalqı kütləvi informasiya vasitələri bu işdən Moskvanın xəbəri olmadığına inandırmaya çalışırdı. Elə bu vaxtlarda Azərbaycan torpaqlarına sahib olmaq məqsədilə Şuşa şəhəri yaxınlığındakı Topxana meşəsində SSRİ Əlvan Metallurjiya Nazirliyinin Ermənistanda yerləşən Kapaker alüminium zavodunun filialının tikilməsi barədə xəbər Azərbaycanda xalqın ayağa qalxmasına səbəb oldu. 18 gün davam edən mitinqlər dekabrın 7-də Bakıya yeridilən Sovet qoşunları tərəfindən yatırıldı. 1988-ci ilin sonlarında artıq qaçqınların sayı müntəzəm şəkildə artmağa başladı.

Artıq 1989-cu ilin fevral ayında Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Ermənistana birləşdirilməsi haqda qərar qəbul edən erməni separatçıları bölgədə ədavəti qızışdırmaq və münaqişə yaratmaq üçün azərbaycanlılara qarşı silahlı basqınlar törətməyə başladılar. 1989-cu il yanvar ayının 12-də Moskvada M.Qorbaçovun sədrliyi ilə SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin keçirdiyi iclasda tarixi qərar verildi: Dağlıq Qarabağın Azərbaycan SSR tərkibində Muxtar Vilayət statusunu saxlamaqla DQMV-də müvəqqəti olaraq xüsusi idarə forması tətbiq edilsin. A.İ. Volskinin sədrliyi ilə DQMV-nin Xüsusi İdarə Komitəsi yaradılsın. Yaradılmış Xüsusi İdarə Komitəsi Moskvaya təbə edildi. Ermənilərə də bu lazım idi. Bu komitə qayda-qanun yaratmaq əvəzinə mövcud vəziyyəti daha da kəskinləşdirirdi. Bunu görə xalq Volski hökumətinin ləğv olunmasını tələb edirdi. Volski isə azərbaycanlıların Qarabağdan köçürülməsi ilə məşğul idi. 1989-cu ilin sentyabr ayının 15-də Azərbaycan SSR Ali Sovetinin növbədənənar sessiyası çağırıldı, xüsusi idarə komitəsinin ləğvi, qadağan saatının götürülməsi haqda qərar qəbul edildi. Elə həmin il həmin ayın 1-də Ermənistan SSR Ali Soveti öz sessiyasında yenidən DQMV-ni Ermənistana birləşdirmək haqqında qərar qəbul etdi, daha sonra DQMV-nin 1990-cı il üzrə sosial-iqtisadi planını və büdcəsini Ermənistan SSR-in plan və büdcəsinə daxil etdi. Bu açıq-aşkar Azərbaycana müharibə elan edib, meydan oxumaq idi. Mitinqlər, nümayişlər bütün Azərbaycanı bürümüşdü. Ə.Vəzirov iqtidarı ilə xalqın arasındakı ziddiyyətlər son həddə çatmışdı. Bütün bunlar Azərbaycan tarixinə qanlı hərfələrlə yazılan 20 Yanvar faciəsinə gətirib çıxardı. Yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə 133 nəfər dinc əhəlinin ölümüylə, 700-dən çox insanın yaralanması ilə nəticələnən Qanlı Yanvar hadisəsi baş verdi.

Xankəndidə nəşr olunan "Sovetskiy Karabax" qəzeti 10 iyul 1990-cı il tarixli sayında "Artsax iqtisadi suverenlik qazandı" adlı məqalə çap etmiş və bu münasibətlə Volskinin xidmətlərini xüsusi vurğulayırdı. Doğrudan da Volski DQMV-ni müstəqil bir quruma çevirdi, idarələri isə Ermənistana təbə etdi. 1992-ci ildə artıq Dağlıq Qarabağın 65 min azərbaycanlı vətəndaşı yaşayan 53 kəndi ermənilər tərəfindən boşaldılmışdı.

Getdikcə geniş vüsət alan münaqişə müharibəyə çevrildi. Azərbaycanın əzəli bölgəsi olan Qarabağın şəhər

və kəndləri Ermənistan və rus hərbi dəstələrinin hücumlarına məruz qaldı.

1992-ci il fevral ayının 25-dən 26-na keçən gecə XX əsrin ən dəhşətli faciələrindən hesab olunan, tarixə məlum olan Babiyar, Xatın, Liditse, Sonqimi faciələri ilə eyni səviyyədə duran Xocalı soyqırımını baş verdi. 1992-ci il fevralın 26-da Ermənistan qoşunları Rusiya Federasiyasının silahlı qüvvələrinin 366-cı qvardiya motoatıcı polkunun köməyi ilə Azərbaycanın Xocalı şəhərini yerlə-yeksan etdi. Həmin dəhşətli gecə ermənilər nə uşaqlara, nə qocalara, nə də qadınlara aman verərək onları görünməmiş vəhşiliklə qətlə yetirdilər (6). 613 nəfər Xocalı sakini məhv edildi, 1271 nəfər dinc sakin girov götürüldü. Onlardan 150 nəfərin taleyi hələ də məlum deyil. Soyqırım zamanı 1000 nəfər dinc sakin müxtəlif dərəcəli yara aldı, 106 nəfər qadın, 83 nəfər azyaşlı uşaq, 70 nəfər qoca öldürüldü. 76 insan, həddi-buluğa çatmamış gənc oğlan və qız əlil oldu. Meyitlər və əsir düşənlər qeyri-insani hərəkətlərlə təhqir edildi. Onların başı və digər bədən üzvləri kəsildi, başlarının dərisi soyuldu, uşaqların gözləri çıxarıldı, hamilə qadınların qarınları yarıldı. Erməni silahlı qüvvələri bütün beynəlxalq normalara zidd olaraq əsirlərə qarşı qeyri-insani rəftar etdilər. Onlar Cenevrə Konvensiyasının bütün maddələrinə, protokollara zidd olaraq qaçıb canını qurtarmaq istəyən dinc sakinlərin yollarını kəsdilər işgəncələr verdilər, məhv etdilər (6).

Xocalı faciəsini işıqlandırmaq üçün 32 ölkədən 47 jurnalist iştirak edirdi. Həmin jurnalistləri Xocalı faciəsinə başçılıq edən Yuri Zaviqarov təlimatlandırır, çəkilişlər aparmağa, qeydlər götürməyə şərait yaradırdı. Onlar dağılmış, viranə qalmış yerləri dünyaya göstərir və acı bir təəssüflə qeyd edirdilər ki, "azərbaycanlılar günahsız erməniləri qırdılar". Ermənilər Azərbaycanı qan tökməklə günahlandırılan materialları təkrar-təkrar çap etdirirdilər. Məsələn, ermənilər "azərbaycanlılar Xocalını yandırır getdilər" reportajını 49 dəfə dünya mətbuatında çap etdirdilər.

Xocalı soyqırımında iştirak edən hərbi hissələrin birinin əks-kəşfiyyat bölməsinin rəisi, polkovnik V. Savelyev özünün "Məxfi arayışında erməni terror təşkilatlarına Rusiya qoşun birləşmələrinin birlikdə keçirdikləri hərbi əməliyyatları izləyərək, bütün olub-keçənlərin şərhini verərək etiraf edirdi: "Mən bütün bunları yazmaya bilmərəm. İnsanların, uşaq və qadınların, hamilə gəlinlərin güllədən keçmiş bədənələrini unuda bilmərəm. Qoy azərbaycanlılar məni bağışlasınlar ki, bütün bu qanlı və amansız sonluğu olan hadisələrdə əlimdən heç nə gəlmədi. Təkcə yazdığım arayışı həm Kremlə, həm SSRİ Müdafiə Nazirliyi Baş Kəşfiyyat İdarəsinin generalına göndərdim. Oxuyun, dedim. Biz rusların zabit şərafəti görün necə ləkələndi". Jurnalist Y.Pompeyev "Qarabağ qan girdabında" kitabında yazır: "Xocalı hadisəsi Hitler faşizminin Xatın kəndində törətdiyi müsibətlə müqayisədə daha dəhşətli idi. Ermənilər bu qəddar terror aktı ilə öz vəhşiliklərini bütün dünyada bəyan etdilər. Xocalıda yalnız ölümlər qaldı"(9). Bu müsibəti gözləri ilə görən jurnalist V.İvleva isə bu faciəni belə təsvir edir: "Xocalının küçələrində buluda bənzər nəyinsə hərəkət etdiyini gördüm. Bu bulud yarıçılpaq insanların toplusu idi. Bu dəstənin sonunda üç uşaq qadın gedirdi. O, qar üzərində ayaqyalın çətinliklə yeriyir və tez-tez yığılırdı. Sən demə onun uşaqlarından biri ikigünlük imiş. Digər yüzlərlə azərbaycanlılar kimi bu qadının taleyini mən televiziya lentlərindən izlədim. Bu televiziya lentlərində səs zolağı operatorun hönkürtüsündən ibarət idi. İnsanların eybəcərləşdirilmiş cəsədləri qar üzərində qalaqlanmışdı." "İlk dəfə fevralın 28-də iki hərbi vertolyotla hadisə yerinə gəldik. Böyük bir sahə insan meyitləri ilə dolu idi. Təyyarəçilər vertolyotu yerə endirməyə qorxurdular. Çünki həmin ərazi artıq ermənilərin nəzarəti altında idi. Buna baxmayaraq biz vertolyotdan çıxdıq və bu zaman güclü atəşə məruz qaldıq. Gördüyümüz mənzərədən şoka düşmüşdük. İki nəfər isə bu dəhşətdən huşunu itirdi. Martın ikisində xarici jurnalistlərlə hadisə yerinə qayıdanda artıq meyitlər tanınmaz, dəhşətli hala salınmışdı. Onların üzlərində təhqiredici əməliyyatlar aparılmışdı". Bu açıqlama isə bu soyqırımını ilk dəfə lentə alan telejurnalist Çingiz Mustafayevindir. Qanlı olayları gözləri ilə görüb lentə çəkən Janiv Yunet isə yazır: "Biz Xocalı faciəsinin şahidi olmuşuq. Yüzlərlə ölənlərin meyitlərini gördük. Onların arasında qadınlar, qocalar, uşaqlar və Xocalının müdafiəsində duran adamlar var idi. Bizim ixtiyarımıza vertolyotlar verildi. Hündürlüyə qalxaraq havadan gördüklərimizi kameraya çəkirdik. Mən müharibə haqqında çox eşitmişəm, alman faşistlərinin qəddarlığını oxumuşam, ancaq ermənilərin törətdikləri vəhşiliklər onları kölgədə qoymuşdur. "İzvestiya" qəzetinin müxbiri V.Bellax isə başları kəsilmiş insan cəsədlərini görüb yazırdı: "Ağdama çoxlu meyitlər gətirilirdi. Tarixdə belə şeylər görünməmişdi. Meyitlərin gözləri çıxarılmış, qulaqları və başları kəsilmişdi. Bir neçə meyit zirehli maşınlarla qoşularaq sürüklənmişdi. İşgəncələrin həddi-hüdudu yox idi. "Haydad", "Asala" erməni terror təşkilatlarının maliyyə dəstəyi ilə Xocalıya gələn erməni mənşəli avropalı jurnalistlər bu faciəni Azəri türklərinin etdiyi haqda məlumatlarla dünyanı aldatmağa çalışırdılar. Bütün bu cəhdlər həqiqətə əsaslanmadığı üçün puça çıxdı. Vəhşiliyi, qan-qadını ilk dəfə görən avropalı erməni jurnalistlərdən biri gördüklərini belə ifadə etmişdi: "Xocalıda qətlə yetirilmiş 100 nəfərin cəsədini yan-yana düzərək körpü düzəltdilər. Mən bu körpüdəki cəsədlərin üzərindən keçəndə, ayağımı körpə bir uşağın sinəsinə qoyanda elə titrədim ki, fotoaparatom, bloknotum, qələmim yerə düşərək körpənin al qanına bulaşdı. Özümü itirdim, tir-tir titrədim". Bəlkə də bu günahsız körpənin qanı bu etirafı etdirdi. O günlərdə xarici mətbuatda da bu faciənin dəhşətlərindən bəhs edən xəbərlər dərc olunurdu. "Vaşinqton-Post" qəzeti yazırdı: "Dağlıq Qarabağ qurbanları Azərbaycan şəhərində torpağa basdırılıb. Qaçqınlar deyirlər ki, ermənilərin hücumu zamanı yüzlərlə adam həlak olub. Onlardan 7 nəfərini bu gün göstərdilər, 2-si uşaq, 3-ü qadındır. "Tayms" qəzeti: "Erməni əsgərləri yüzlərlə qaçqın ailəni qırıblar. Sağ qalanlar xəbər veriblər ki, erməni əsgərləri 450-dən artıq azərbaycanlı güllələyiblər, onlardan çoxu uşaq və qadınlardır..." "onlar atəş açırdılar, atəş açırdılar, atəş açırdılar" - deyərək Xocalıdan Ağdama qaçmış Raziyə Aslanova bildirib ki, əri və oğlu öldürülüb, qızı isə itkin düşüb. "İzvestiya" qəzeti: "Video-kamera qulaqları kəsilmiş uşaqları göstərib. Yaşlı qadınlardan birinin üzünün yarısı göstərilib. Kişilərin baş dərisi soyulub".

Tomas Qolts erməni əsgərlərinin törətdikləri qırğınlar barədə məlumat verən ilk reportyordur. Xocalı sadə Azərbaycan şəhəri olub. Ötən həftə şəhər yer üzündən silinib. "Fayneysl Tayms" qəzeti bildirirdi ki, "ermənilər Ağdama gedən qaçqın kalonunu güllələyib. Azərbaycanlılar 1200 meyit sayıblar. Livandan olan reportyor təsdiq edir ki, varlı daşnaq icması Qarabağa silah və adam göndərir". "Le Mond" qəzeti: "Ağdamda olan xarici jurnalistlər Xocalıda öldürülmüş qadın və uşaqlar arasında 3 nəfərin baş dərisi soyulmuş, dırnaqları çıxarılmış meyit görüblər. Bu Azərbaycan təbliğatı yox, reallıqdır". Bolqarıstanda çıxan "Nie" qəzeti Xocalı faciəsinə bütöv bir nömrə həsr etmişdi. V.Parvanovanın "Xocalı bəşəriyyətin faciəsidir" adlı böyük bir məqaləsi bolqar ictimaiyyətini olanlardan həli edərək, hadisələrə insani qiymət verilməsinə çağırırdı: "Hər dəfə Xocalıda sağ qalmış insanlarla görüşüb söhbət edəndə düşünürəm ki, ölənlər bir dəfə öldü, amma bu guya sağ qalıb əslində isə mənəvi şikəst olanlar isə gündə min dəfə ölüb-dirilirlər. O faciəni gözləri ilə görüb, dəhşətləri yaşayan, doğmalarının, əzizlərinin görünməmiş vəhşiliklərlə öldürülməsinin şahidi olanların həyatının hər anı əzabdır, işgəncədir. Onlar üçün də, bizim üçün də nə qədər çətin, ağrılı olsa da, danışmalıyıq, unutmamalıyıq. Heç olmasa, bu dəhşətlərin bir də təkrar olunmaması xatirənə. Xocalıdan danışan, içindəki yangını, dərdi boğa-boğa boğulan insanların ürəyi, arzusu. ümidi şəhiddir. Bu dirigözlü şəhidləri dinləyin, dözmək çətin olsa da dözərək dinləyin".

10 yaşlı Ramil Həsənov: "Ermənilər gələndə meşəyə qaçdım. 3 gün ac-susuz orada qalmışam. Susuzluqdan öldürdüm, çoxlu qar yemişəm".

4 yaşlı Fuad Gülməmmədov: "Ermənilər məni tapança ilə ayağımdan vurdular".

Sənan Abdullayev o günləri belə xatırlayır: "Bir gün meşədə qaldıqdan sonra ermənilər bizi tapıb Əsgərana gətirdilər. Anam, atam, 16 yaşlı bacım meşədə öldü. Ruslar, ermənilər, sırgalı zəncilər uşaqların gözü qarşısında mənə işgəncələr verirdilər. Sonra bizi içərisinə su doldurulmuş zirzəmiyə saldılar. Suda boğulmamaq üçün uşaqları bir gün əlimdə saxlamışam".

Camal Orucov: "16 yaşında oğlumu güllələdilər. 23 yaşlı qızımı iki əkiz oğlu ilə, 18 yaşlı hamilə qızımı əlimdən aldılar".

Xədicə Abdullayeva: " Bir sutka meşədə qaldıqdan sonra atam, anam və 16 yaşlı bacım saxtaya tab gətirmədilər. Sağ qalan xocalılarla birgə məni də girov götürdülər. Bizi ac-susuz. döşəməsinə su doldurulmuş zirzəmidə saxladılar. Bir daşnaqla dəyişdirildim. İndi iki ayağımdan da məhrumam."

Mizə Allahverdiyev: "Ermənilərin hücumundan sonra meşəyə çəkildik. 3 gün ac-susuz qaldıqdan sonra bizi tutub Əsgəranda ölüm kamerasına saldılar. Hər gün bir neçə adamı işgəncə ilə öldürürdülər. Qızıl dişlərimi kəlbətinlə çıxardılar, iki qabırğamı sındırdılar. Atamı, qardaşımı, qardaşım oğlunu öldürdülər. 18 gündən sonra bir alt paltarında bizi dəyişdirdilər".

8 yaşlı Xatirə Orucova: "Gözümün qabağında atamı, anamı və 6 yaşlı bacımı öldürdülər. Mənə də güllə dəyib".

Gülalı Mehrəliyev: "Altı günə kimi meşədə qaldıq. Ac-susuz, gecələr meşənin vahiməsi, soyuq, erməni qorxusu yazıq qızımın bağırnı yardı. Nakam balam dözə bilmədi, keçindi. Balamın 20 yaşı vardı, 8 ay idi gəlin köçmüşdü. Sağ qalıb, min bir çətinliklə Ağdama gəlib çıxdım. Amma qızımın meyitindən nigaranam. Bircə onu gətirib basdırsaydım, bəlkə bir az rahatlanardım"(6).

Zavallı xocalılar, arzu etdiyiniz o azca rahatlığı ermənilər o soyuq, müdhiş fevral gecəsində əlinizdən bir yolluq aldılar. Nə qədər ki, haqq, ədalət bərpa olunmayıb, torpaqlarımız alınmayıb, nə dirilərin ürəyi, nə də şəhidlərin ruhu rahatlıq tapacaq. Ermənilər belə faciəni yaşamış olsaydılar dünyanı ayağa qaldırardılar.

Yalnız böyük siyasətçi ulu öndər Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldikdən sonra bu faciə siyasi qiymətini ala bildi. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin Qərarı ilə 26 fevral "Xocalı soyqırımı və milli mətəm günü" elan olundu, Azərbaycan Respublikası Prezidenti Heydər Əliyevin qərarı ilə hər il fevral ayının 26-sı saat 17:00-da Azərbaycan Respublikasının ərazisində Xocalı soyqırımı qurbanlarının xatirəsinə ehtiram əlaməti olaraq sükut dəqiqəsi elan edildi. Erməni silahlı qüvvələri Dağlıq Qarabağı bütövlükdə və 7 rayonu qan tökə-tökə işğal etdi. Bu işğal nəticəsində 20 mindən çox azərbaycanlı qətlə yetirilmiş, 50 min nəfərdən çox insan əlil olmuş, 4 mindən çox insan əsir və itkin düşmüş, girov götürülmüşdür. Bir milyondan çox Azərbaycan vətəndaşı öz ata-baba yurdlarından qovularaq məcburi köçkünə çevrilmişdir. Bütün dünyanın gözü qarşısında bu vəhşilikləri törədən ermənilər heç bir beynəlxalq qanuna, hüquqi normalara məhəl qoymur və dünya susur. Dünya susduqca onlar daha da azğınlaşıb və Azərbaycanın maddi və mənəvi sərvətlərini qəddarcasına talan edir, od vurub yandırirlar. Bu alovun dilləri göylərə bülənd olduqca Azərbaycanın dərdini dünyaya hayqırır, təəssüf, çox təəssüf ki, dünya bu hayqırtını ya eşitmir, ya da eşitmək istəmir. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev Xocalı soyqırımı haqqında demişdir: "Bu qəddar və amansız soyqırımı aktı insanlıq tarixinə ən dəhşətli kütləvi terror aktlarından biri kimi daxil oldu"(6).

Bu hərbi-siyasi cinayət zamanı 8 ailə tamamilə məhv edildi, 25 uşaq hər iki valideynini, 130 uşaq isə valideynlərindən birini itirdi, 56 nəfər şəhid oldu, xüsusi amansızlıq və qəddarlıqla diri-diri yandırıldı. Ümumiyyətlə, işğala haqq qazandırmaq üçün erməni təbliğatçılarının ortaya atdığı saxta ərazi iddiaları zaman-zaman xalqımıza böyük bəlalar gətirdi. Təəssüf ki, Ermənistanın hərbi təcavüzü dünya ictimaiyyəti tərəfindən ittiham edilmədi, bu dəhşətli cinayət cəzasız qaldı. Beynəlxalq Cenevrə Konvensiyasına əsasən, Ermənistan Respublikasına qarşı sanksiyalar tətbiq edilməli olduğu halda, bu cinayətin iştirakçılarının heç biri cəzalandırılmadı.

İkrah hissi yaradan məsələlərdən biri də Xocalı faciəsinə törədən erməni mənfurlarının bu faciə üzərində

siyasi oyunbazlıqlarıdır. Belə ki, onlar xarici ölkə mətbuatında yalanlar uydurur, Xocalı faciəsinin faktlarını qəsdən əksinə izah edir, heç bir əndazəyə sığmayan iftiralar yayırlar: bu vəhşiliyi, guya, azərbaycanlılar ermənilərə qarşı edib. Xocalı faciəsi, guya, azərbaycanlıların özləri tərəfindən törədilib.

Dünya birliyi və beynəlxalq təşkilatlar Ermənistanın bu təcavüzünün qarşısını almaq üçün vaxtında təsirli tədbirlər görmədiyi üçün "həvəslənən" ermənilər Azərbaycan Respublikasının 14 min kv. km (20 %-ni) ərazisini işğal etdilər (1).

Ümumiyyətlə, ermənilərin Azərbaycana qarşı təcavüzü zamanı 20 mindən çox adam öldürüldü. 50 minədək adam yaralandı və ya şikəst oldu. 4 min nəfər əsir düşdü, yaxud girov götürüldü. 1 milyonadək azərbaycanlı ev-eşiyini itirdi. 100 mindən çox yaşayış evi, 1 milyondan çox iqtisadi obyekt, 600-dən çox məktəb və tibb müəssisəsi yandırıldı, talan edildi və 100 milyonlarla dollar dəyərində şəxsi əmlak, dövlət əmlakı, maddi sərvətlər işğal olunmuş ərazilərdən Ermənistanı daşındı. Erməni vandalizmi nəticəsində azərbaycanlılara məxsus minlərlə tarix və mədəniyyət abidəsi dağıdıldı, muzey eksponatları və kitabxanalar məhv edildi.

Hələ o zaman Azərbaycan Prezidenti, ulu öndərimiz Heydər Əliyev Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında beynəlxalq təşkilatların və dünya dövlətlərinin laqeydliyini önə çəkərək "ATƏT-in sərhəd və ərazilərin toxunulmazlığı prinsiplərinə Azərbaycan həmişə tərəfdar olmuşdur" deməklə beynəlxalq təşkilatların, dünya səviyyəsində böyük nüfuza malik dövlətlərin Ermənistanın işğalçılıq siyasətinin qarşısını almaq üçün təsirli tədbirlər görmədiyini təəssüflə ifadə edirdi (2, s. 10). Ermənistan isə bir qayda olaraq beynəlxalq təşkilatların və dünya dövlətlərinin bəyanat və xəbərdarlıqlarına məhəl qoymayaraq Dağlıq Qarabağ probleminin həll edilməsinə "kompromislər" bəhanəsi ilə mane olmaqda davam etmişdir.

Ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi kursunu uğurla davam etdirən Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində qətiyyətli və sərt mövqe tutması və hücum diplomatiyasına üstünlük verməsi bu məsələyə barmaqarası baxan beynəlxalq təşkilatların, xüsusilə ATƏT-in Minsk Qrupunun fəaliyyətinin canlanmasına səbəb oldu. Bu istiqamətdə məntiqli ardıcılıqla atılan qətiyyətli diplomatik addımlar qarşı tərəfi reallıqla, ədalətlə barışmağa məcbur etməyə başladı. Hələ Azərbaycan Respublikasının baş naziri olarkən İlham Əliyev sentyabrın 24-də BMT Baş Məclisinin 58-ci sessiyasında çıxışı zamanı demişdir: "Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin "mövcud reallıq" əsasında həll variantı ilə heç zaman razılaşmayacaq və torpağının bir qarışını belə heç kimə verməyəcəkdir" (3, s. 62). Azərbaycan dövlətinin beynəlxalq təşkilatlarda apardığı diplomatik səylər nəticəsində respublikamızın ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsində onu dəstəkləyən dövlətlərin sayı artsa da, ermənilərin işğalçı siyasəti günbəgün ifşa edilsə də, Azərbaycan hökumətinin haqq işini dəstəkləyən dövlətlərin Ermənistanı təzyiqlə güclənsə də, təəssüf ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi hələ də öz həllini tapmamışdır. Belə ki, Azərbaycan dövlətinin ATƏT-in Minsk qrupu üzvləri ilə, ATƏT üzvü olan dövlətlərlə apardığı fəal və məqsədyönlü işin Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ probleminin ədalətli və sülh yolu ilə həllinə yaxınlaşdırsa da münaqişə hələ də həll edilməmişdir.

1992-ci ildə birbaşa Xocalı faciəsinə başçılıq edən Serj Sarkisyan Ermənistan prezidenti seçildikdən sonra, elə bu yaxınlarda verdiyi müsahibələrində bir daha bu vəhşiliyi, bu qəddarlığı törədən "qəhrəman" kimi utanmadan, çəkinmədən danışır.

"BBC", "Moscou Times" və "The Times of London" mətbuat agentliyində çalışan jurnalist "Çorniy Sad" kitabının müəllifi Tomas de Vaala verdiyi müsahibəsində yazır: "Hazırkı Ermənistan prezidenti Serj Sarkisyandan Xocalının işğalı barəsində soruşduqda o, ehtiyatla cavab vermişdir: "Biz bu haqda danışmaq istəməzdik. Qurbanların sayına gəlincə, onun sözlərinə görə, rəqəmlər təhrif olunaraq şişirdilmişdir, bundan əlavə qaçan azərbaycanlılar silahlı müqavimət göstərmişlər". Lakin baş vermiş hadisələrə dair fikrini Sarkisyan daha doğru və sərt şəkildə bildirmişdir: "Düşünürəm ki, əsas məsələ başqa şeydədir. Xocalı olayına qədər azərbaycanlılar fikirləşirdilər ki, bizimlə zarafat etmək olar, onlar fikirləşirdilər ki, ermənilər dinc əhaliyə əl qaldıra bilməzlər. Biz bu yanlış təəssüratı dağıda bildik. Baş verənlər göz önündədir. Bir də onu nəzərə almaq lazımdır ki, həmin oğlanlar arasında Bakı və Sumqayıtdan qaçan oğlanlar da var idi".

Ermənilər törətdikləri vəhşiliklərə görə haqq-ədalət qarşısında cavab verməyə məcbur edilməyincə, Ermənistan işğalçı dövlət kimi tanınmayınca, bu kimi hadisələrin təkrarlanmasına şübhə edilməməlidir. Heç kim zəmanət verə bilməz ki, dünya ictimaiyyətinin gözü qarşısında baş verən Xocalı soyqırımını kimi dəhşətli faciəyə rəvac verənlər nə vaxtsa özləri də belə faciələrlə qarşı-qarşıya qalmayacaqlar.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan beynəlxalq aləmdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin 1993-1998-ci illərdə xarici ölkələrə səfərlərinə dair materiallar. I-IV cildlər. (c.I, 1996, 268 s.; c.II, 1997, 761 s.; c. II, 1998, 776 s.; c.IV, 1999, 520 s.). Bakı: Göytürk, 1996-1999

2. Azərbaycan Respublikasının Baş naziri İlham Əliyevin sentyabrın 24-də BMT Baş Məclisinin 58-ci sessiyasında çıxışı // Dirçəliş-XXI əsr, 2003, № 67-68, s. 64-68

3. İmanov R. Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qəsd - qondarma Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti. Bakı: Adiloğlu, 2005, 260 s.

4. Mahmudov Y., Şükürov K. Qarabağ: real tarix, faktlar, sənədlər (Azərbaycan, ingilis, fransız, ərəb,

alman və rus dillərində). Bakı: Təhsil, 2005, 380 s.

5. Məmmədova H. Xocalı: şəhidlər, şahidlər. Bakı: XXI-YNE, 2003, 197 s.

6. Məmmədov N. Azərbaycan SSR Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti, iyun 1941, dekabr 1950-ci illərdə. Bakı: Elm, 2006, s. 38

7. Paşayev A. XIX-XX əsrlərdə ermənilərin azərbaycanlılara qarşı törətdikləri soyqırımları deportasiyalar (arxiv sənəd və materialları əsasında). T.e.d. alimlik dərəcəsi almaq üçün dis. avtoreferatı). Bakı, 2008, 22 s.

8. Sayadov S. XX əsr: Azərbaycan və dünya. Bakı: Elm, 2006, 186 s.

9. Veliçko V. Rus işi və tayfalararası məsələlər (tərcümə edən V.Quliyev). Bakı: Azərnəşr, 1995, 192 s.

10. Алиев Г. Обращение к азербайджанскому народу в связи с восьмой годовщиной Ходжалинского геноцида // Бакинский рабочий, 26 февраля 2000.

11. Помпеев Ю. Кровавый омут Карабаха. Баку: Азернешр, 1992. 280 с.

12. События вокруг НКАО в кривом зеркале фальсификаторов (Сборник материалов). Баку: Элм, 1989, 92 с.

KHODJALY GENOCIDE IS THE RESULT OF TERRITORIAL ASSERTIONS OF ARMENIA TO AZERBAIJAN.

Khavva Mamedova

The work makes paleontological research of historical stages of territorial assertions of Armenia towards truly Azerbaijan lands that became the basic element of implementation of chauvinistic programs of Armenian extremist political organizations and the consequence of national policy of imperial Russia on mass migration of the Armenians to the South Caucasus. Basing on historical documents and published materials connected with Armenian-Azerbaijan conflict over Nagorno Garabag, the author specially underlines the criminal character of the policy of genocide of the Azerbaijanis that showed in atrocities committed by the Armenians over the residents of Khodjaly, the great role of nationwide leader Heydar Aliyev played in political assessment of the tragedy and stabilization of military-political situation in the Caucasus.

ХОДЖАЛИНСКИЙ ГЕНОЦИД - РЕЗУЛЬТАТ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ПРИТЯЗАНИЙ АРМЕНИИ К АЗЕРБАЙДЖАНУ.

Хавва Мамедова.

В работе проводится политологическое исследование исторических этапов территориальных притязаний Армении в отношении исконно азербайджанских земель, ставших важнейшей частью реализации шовинистских программ армянских экстремистских политических организаций и следствием национальной политики царской России по массовому переселению армян на Южный Кавказ. Основываясь на исторических документах и публицистических материалах, связанных с армяно-азербайджанским нагорно-карабахским конфликтом, автор особо отмечает преступный характер политики геноцида азербайджанцев, проявившийся в зверствах, учиненных армянами над жителями Ходжалы, выдающуюся роль общенационального лидера Гейдара Алиева в политической оценке трагедии и стабилизации военно-политической обстановки на Кавказе.